

<https://doi.org/10.26881/rgtn.2023.15>

ZBIGNIEW CYWIŃSKI

Honorowy Profesor Emeritus Politechniki Gdańskiej

OSIEMDZIESIĄT LAT. WOKÓŁ POCZĄTKÓW ARMII POLSKIEJ NA WSCHODZIE

Gdy w 1965 r. wyruszałem po raz pierwszy do pracy na Uniwersytecie Bagdadzkim w Iraku (1965–1966), miałem tę świadomość, że Mezopotamia – uznawana w Biblii jako siedziba ogrodu Eden (Rdz 2, 10–15), obejmująca zarazem starożytny Sumer, Babilon i Asyrię – jest obszarem, gdzie, obok Egiptu, zrodziła się cywilizacja Zachodu. Jako miłośnik historii w ogóle, a starożytnej – w szczególności, cieszyłem się ze sposobności, by przyjrzeć się tym sprawom z bliska. Możliwości takie stały się jeszcze większe, gdy pracowałem na Uniwersytecie Mosulskim (1970–1973) w ramach drugiego pobytu w Iraku.

Powyższe słowa wstępu wzbogacone są tutaj trzema fotografiami. Ilustracja 1 pokazuje mnie na tle tzw. Drzewa Adama, przy którym stoi tablica z następującym napisem po arabsku i po angielsku: „W tym świętym miejscu, gdzie Tygrys spotyka się z Eufraatem, rosło święte drzewo Adama, będące symbolem ogrodu Eden na ziemi. Abraham modlił się tu dwa tysiące lat przed Chr.”.

Il. 1. Drzewo Adama, 1972 r., fot. Zbigniew Cywiński

Ilustracja 2 obrazuje bramę wejściową na teren wykopalisk w Babilonie, a ilustracja 3 – jeden z ciosów kamiennych z pismem klinowym akweduktu Jerwan, funkcjonującego w systemie irygacyjnym Niniwy, który zbudował król Asyrii Sennacheryb (704–681 przed Chr.).

Il. 2. Babilon, 1966 r., fot. Zbigniew Cywiński

Il. 3. Jerwan, 1972 r., fot. Zbigniew Cywiński

Starożytnościom Kraju Międzyrzecza poświęciłem później kilka prac¹.

Jednakże tytuł tego opracowania odnosi się do znacznie młodszej historii. Pomimo mej uwagi do starożytności wiedziałem też o pobycie w Iraku podczas II wojny światowej polskich żołnierzy, których duża część przybyła tam przez Iran z ówczesnego ZSRR w 1942 r. Po przeprowadzeniu w 1943 r. zasadniczego szkolenia według wzorów brytyjskich przenieśli się oni później do ówczesnej Palestyny. Właśnie w Iraku

¹ Z. Cywiński, *The Tower: An Affirmation of the Tower of Babel*, „Architectus” 1991, Spring/Summer, s. 30–44; *idem*, *Mysli inżyniera o Wieży Babel*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej” 1993, nr 497, „Architektura”, nr 29, s. 9–32; *idem*, *Co wiemy o Potopie. Konferencja Naukowo-Techniczna „Powódź ’97”*, Wisła 1998, Referaty Problemowe, Gliwice 1998, s. 13–35.

rozkazem gen. broni Władysława Sikorskiego z 12 września 1942 r. powstała Armia Polska na Wschodzie – z połączenia Wojska Polskiego na Środkowym Wschodzie i Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. Dowódcą tej Armii został gen. dyw. Władysław Anders. Tak więc dzisiaj, w 2023 r., minęło osiemdziesiąt lat od tamtych wydarzeń.

Sprawy te są bliskie wszystkim Polakom, a na pewno – szczególnie mocno – wielu mieszkańcom dzisiejszego Gdańska pochodzącym z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, których antenaci wówczas się w Iraku znaleźli. Dlatego pragnę ten iracki przystanek żołnierza polskiego na Wschodzie przypomnieć. Nastąpi to tutaj głównie ilustracyjnie i za pomocą krótkich zwięzłych komentarzy, związanych z pokazanymi fotografiami.

Armia Polska na Wschodzie została wtedy rozlokowana w Bagdadzie i okolicach oraz w północnej części Iraku – z miastem Mosul jako jej ośrodkiem. Sumarycznie mój czteroletni pobyt w Iraku (1965–1966 i 1970–1973) pozwolił mi odkryć wiele śladów polskości pochodzących z okresu przebywania tam polskich żołnierzy. A oto kilka z nich: ilustracja 4 pokazuje dwie tabliczki z napisami po polsku („KOŚCIÓŁ”) i po angielsku („R.C. CHURCH”) w ciasnej zabudowie starego miasta w Bagdadzie, wskazujące przejście wąskim zaułkiem do kościoła oo. franciszekanów², a ilustracja 5 – te same tabliczki w dużym powiększeniu. Na ilustracji 6 widać fragment muru tego kościoła z tablicą pamiątkową, a na ilustracji 7 – tę samą tablicę w dużym zbliżeniu; jej treść łacińska, mówiąca o modłach polskich żołnierzy w tym kościele jest następująca: „MEMORIA MILITUM POLONORUM IN HAC ECCLESIA CUM EPISCOPO SUO JOSEPHO GAWLINA DEVOTIONES PERAGENTIUM”.

Il. 4. Tabliczki drogowskazu do kościoła w Bagdadzie, 1966 r., fot. Zbigniew Cywiński

² *Idem, Polacy w Bagdadzie*, „Tygodnik Powszechny” 9.06.1968, nr 23, s. 3.

Il.5. Powiększenie tabliczek,
fot. Zbigniew Cywiński

Il. 6. Mur kościoła z tablicą pamiątkową,
1966 r., fot. Zbigniew Cywiński

Il. 7. Powiększenie tablicy pamiątkowej,
fot. Zbigniew Cywiński

Z kolei w Mosulu żołnierze polscy modlili się w położonym też w centrum miasta kościele oo. dominikanów (pn. *Latin Church*), czego dowodem jest obraz Matki Boskiej Częstochowskiej³, umieszczony wysok nad skrzyżowaniem nawy głównej z transeptem (il. 8), który często widywałem. Nie znam treści obu metalowych tabliczek, przytworzonych do dolnej części ramy. W Mosulu widziałem też na starym cmentarzu groby polskich żołnierzy.

Il. 8. Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w Mosulu, 1970–1973, fot. Zbigniew Cywiński

Dużym dla mnie zaskoczeniem stał się wtedy mały kamienny pomnik w postaci przyrodznej kapliczki w stylu zakopiańskim, postawiony przez polskich żołnierzy w 1943 r., pod koniec ich pobytu w obozie szkoleniowym wojska w miejscowości Quiyara – około 70 km na południe od Mosulu (il. 9). Umieszczona tam tablica pamiątkowa była w 1970 r., gdy widziałem to miejsce po raz pierwszy, jeszcze bardzo dobrze czytelna (il. 10). Odnowienia całości, łącznie z postawieniem niewidocznego jeszcze na zdjęciu odpowiedniego ogrodzenia, dokonała polska załoga budowy kopalni siarki Mishraq, której kampus znajdował się nieopodal.

„Penetrując” okolice Mosulu, spotkałem Araba, który żołnierzy polskich dobrze pamiętał i władał jeszcze, po 28 latach, zupełnie niezłe polskim językiem.

Zamiłowanie do tych spraw było przyczyną tego, że w latach 1969–1990 zaangażowałem się aktywnie w działalność Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego – jako prelegent i członek władz w Gdańsku i Warszawie.

³ *Idem*, *Niespodzianka*, „Pismo PG” 2013, nr 3 (181), s. 48–50.

Il. 9. Pamiątkowa kapliczka w miejscowości Quiyara, 1970 r.,
fot. Zbigniew Cywiński

Il. 10. Tablica na kapliczce, fot. Zbigniew Cywiński

Zamykając różne etapy swojego życia, ze wzruszeniem wspominam pracę w Iraku. W Bagdadzie pozostawiłem nawet materialny jej ślad w postaci budynku College of Science Laboratory w kampusie uniwersyteckim, którego projekt konstrukcyjny wykonałem, a w Mosulu pracowałem nad projektem konstrukcji uniwersyteckiego budynku Gulbenkian Hall.

Nie wiem, czy po wojnach XXI w. w Iraku wszystkie te bliskie mi wymienione tu miejsca nadal istnieją – „przemija bowiem postać tego świata” (1 Kor 7, 31).

Bibliografia

- Cywiński Z., *Co wiemy o Potopie. Konferencja Naukowo-Techniczna „Powódź '97”*, Wisła 1998, *Referaty Problemowe*, Gliwice 1998, s. 13–35.
- Cywiński Z., *Mysli inżyniera o Wieży Babel*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej” 1993, nr 497, „Architektura”, nr 29, s. 9–32.
- Cywiński Z., *Niespodzianka*, „Pismo PG” 2013, nr 3 (181), s. 48–50.
- Cywiński Z., *Polacy w Bagdadzie*, „Tygodnik Powszechny” 9.06.1968, nr 23, s. 3.
- Cywiński Z., *The Tower: An affirmation of the Tower of Babel*, „Architectus” 1991, Spring/Summer, s. 30–44.

Streszczenie

Po ograniczonym wspomnieniu starożytnej Mezopotamii, odniesiono się krótko do pobytu w Iraku podczas II wojny światowej polskich żołnierzy, odpowiednio – w Bagdadzie i w Mosulu, którego 80. rocznica obecnie przypada. Dokonano tego prezentując kilka fotografii i załączając stosowne, zwięzłe komentarze.

Słowa kluczowe: Mezopotamia, starożytności, Irak, II wojna światowa, polscy żołnierze

Summary

Eighty years. Around the beginnings of the Polish Army in the East

After making a limited reference to ancient Mesopotamia, the 80th anniversary of the Polish soldiers' presence during W.W. II in Iraq, Baghdad and Mosul – respectively, was briefly referred to – by showing few photographs and enclosing relevant short comments.

Keywords: Mesopotamia, antiquities, Iraq, W.W. II, Polish soldiers